कविता त्वत्तस्त्रिया पुनरप्यहन्यहनि प्रत्यायच्छति । अतः प्रत्यास्वरोऽस्माद्गुणतो नामतश्च समानमितरेतरं प्राणादिलो" भा० । [विषयेभ्यो निवारणे ।

प्रत्याहरण न० प्रति+आ+हृ-भावे ल्युट् । १चित्तेन्द्रियादेः

प्रत्याहार पु० प्रति+आ+हृ-भावे घञ् । चित्तेन्द्रियादेः विषयेभ्यो निवारणे योगाङ्गभेदे तल्लक्षणं च अष्टाङ्गयोग शब्दे ५२४पृ० उक्तं तत्कालमानञ्च "प्राणायामाद्दृष्टफलेन प्रत्याहार उदाहृतः" काशीख० ४१अ० उक्तम् । "स्वविषयाऽसम्प्रयोगे चित्तस्य स्वरूपानुकार इवेन्द्रियाणां प्रत्याहारः" पात० सू० "स्वविषयसम्प्रयोगाभावे चित्तस्वरूपानुकार इवेति चित्तनिरोधे चित्तवन्निरुद्धानीन्द्रियाणि नेतरेन्द्रियजयवदुपायान्तरमपेक्षन्ते । यथा मधुकरराजं मक्षिका उत्पतन्तमनूत्पतन्ति निविशमानमनुविशन्ते तथेन्द्रियाणि चित्तनिरोधे निरुद्धानीत्येष प्रत्याहारः" भा० । "ततः परमा वश्यतेन्द्रियाणाम्" पात० सू० शब्दादिष्व व्यसनमिन्द्रियजय इति केचित् शक्तिर्व्यसनं व्यसन्येव स इति अविरुद्धा प्रतिपत्तिर्न्याय्या शब्दादिसम्प्रयोगः स्वेच्छयेत्यन्ये रागद्वेषाभावे सुखदुःखशून्यं शब्दादिज्ञानमिन्द्रियजय इति केचित् चित्तैकाग्र्यादप्रवृत्तिरेवेति जैगीषव्यः । ततः परमा त्विय वश्यता यच्चित्तनिरोधे निरुद्धानीन्द्रियाणि नेतरेन्द्रियजयवत् प्रयत्नकृतमुपायान्तरमपेक्षन्ते योगिनः इति" भा० ।

अत्र चित्तस्यैव प्रत्याहारेऽन्येन्द्रियस्य प्रत्याहारोऽर्थसिद्ध इति बोध्यम् तत्फलञ्च । अनुना उक्तम् "प्रत्याहारेण संसर्गान् ध्यानेनानीश्वरान् गुणान् । प्रत्याहृत्यवलं संचिन्त्य गृह्णन्ते वर्णा अनेन प्रति+आ+हृ-करणे घञ् । "आदिरन्त्येन सहेता" पा० सूत्रेण २लतरुत्तायां च यथा "अण् इति अ इ उ" इति वर्णानां ग्रहणम् एवं सुप् तिङ्प्रभृतिष्वपि स्वादीनां तिबादीनाञ्च ग्रहणमिति । "प्रत्याहारेष्वितां न ग्रहणमिति" तेन अच् प्रत्याहारे अकारेणां न ग्रहणम् बोध्यम् । भावे घञ् । २उपादाने पु० अमरः । [वाक्येन २निराकृते च ।

प्रत्यक्त त्रि० प्रति+वच-कर्मणि क्त । १उत्तरिते प्रतिवा-

प्रत्यक्ति स्त्री प्रति+वच-भावे क्तिन् । प्रतिवाक्यकथने शब्दर०

प्रत्युज्जीवन न० प्रति+उद्+जीव-भावे ल्युट् । पुनर्जीवने मरणोत्तरं पुनर्जीवने । "रसविष्टदेहेतत्वात् मरणं नैव वर्ण्यते । वर्ण्यतेऽपि यदि प्रत्युज्जीवनं स्याद्दूरतः" साहि० । यथा कादम्बरीपन्थे तद्दर्शनम् ।

प्रत्युत अव्य० प्रति-उत द० । १स्वपक्षस्थापनाय परपक्षनिराकरणाय वा उक्तस्य तद्वैपरीत्यभावे २वैपरीत्यमात्रे च "न दोषः पुनरुक्ताऽपि प्रत्युतेयमतद्धिया" काव्यादर्श ।

प्रत्युत्क्रम पु० प्रति+उद्+क्रम-घञ् न वृद्धिः । १युद्धार्थोद्योगे २प्रधानप्रयोजनोद्देशेनाप्रधानारम्भे च अमरः । क्तिन् । प्रत्युत्क्रान्ति तत्रार्थे स्त्री क्षीरस्वामी ।

प्रत्युत्तर न० प्रतिरूपमुत्तरस्य प्रा० स० । उत्तरस्योत्तरवाक्ये वादिनोपन्यस्तपक्षस्य तद्विरुद्धपक्षप्रतिपादके वाक्ये ।

प्रत्युत्थान न० प्रति+उद्+स्था-ल्युट् । अभ्युत्थाने आगतस्य सम्माननार्थमासनादुत्थितौ "प्रत्युत्थानाभिवादाभ्यां पुनस्तत्प्रतिपद्यते" मनुः ।

प्रत्युत्पन्नमति त्रि० प्रत्युत्पन्ना तत्कालोचिता मतिर्यस्य । १तत्कालोचितबुद्धौ हेमच० । २प्रतिभान्विते जटा० । अनागतविधातृशब्दे १५४पृ० दृश्यम् ।

प्रत्युदाहरण न० प्रतिकूलमुदाहरणं प्रा० स० । उदाहरणस्य वैपरीत्येन उदाहरणे । "अन्वर्थतृपतितोर्हुक्" पा० सू० हुक्तौ अन्वर्थवती प्रतिवतीत्युदाहृत्य "प्रत्युदाहरणन्तु अन्वरस्यस्यां शाखायां घटः । प्रतिवती पृथिवी" सि० कौ० ।

प्रत्युद्गम पु० प्रति+उद्+गम-घञ् न वृद्धिः । १प्रत्युत्थाने (आवाडायाचोया) प्रतिगमने २च भावे ल्युट् । प्रत्युद्गमन तत्रार्थे न० ।

प्रत्युद्गमनीय न० प्रति+उद्+गम-अनीयर् । १धौतवस्त्रयुग्मे अमरः "गृहीतप्रत्युद्गमनीयवस्त्रा" इति कुमारे पाठान्तरं प्रह्वे वेति न तु स्त्रम् । २सम्मुखस्थानयोग्ये पूजनीये च त्रि०

प्रत्युद्गमन न० प्रतिकूलमुद्गमनं प्रा० स० । उद्गमनप्रतिकूले अवतरणे । "अङ्गुल्याऽग्रपीडिते प्रत्युद्गमनम्" सुश्रुत. व्रणचिकित्साङ्गक्रियोक्तौ ।

प्रत्युपकार पु० प्रतिरूपः उपकारः प्रा० स० । १कृतोपकारेण कृते उपकारकस्य उपकारानुरूपे हिताचरणे ।

प्रत्युपदेश पु० प्रतिरूपः उपदेशः प्रा० स० । १उपदेशकस्य प्राप्तोपदेशेन कृते शिष्यभेदे कुमा० १।२४

प्रत्युपहार पु० प्रतिरूप उपहारः प्रा० स० । अनुरूपे उपहारे उपढौकनीये द्रव्ये ।

प्रत्युरस अव्य० उरसि विभक्त्यर्थेऽव्ययी० । "प्रतेरुरसः सप्तमीस्यात्" पा० अच् समा० । उरसीत्यर्थे । सप्तमीस्यादित्युक्तेः लक्षणाद्यर्थं प्रतेर्न अच् । प्रत्युरस् इत्येव ।

प्रत्युलूक पु० प्रतिकूल उलूकस्य प्रा० स० । १काके भाग० १।